

Tijdens de bezetting maakte de Rijswijkse cartoonist, illustrator en kunstschilder Marits Rietdijk een serie van tien spotprenten waarmee hij vooral de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) op de korrel wilde nemen. Hij deed dit in het najaar van 1944 “in opdracht van het verzet”¹. De prenten zouden als een boekje uitgegeven worden. In het bedrijf van zijn vader (Illustratia in Den Haag²) werden clichés (drukvormen) en afdrukken gemaakt van deze prenten. De uitgave van het boekje ging echter niet door omdat een betrokken verzetsman gearresteerd werd met een van de clichés in zijn tas¹. Rietdijk hing de prenten daarop onder anderen aan straatlantaarns in de Herenstraat². Hij signeerde de spotprenten, niet met zijn gebruikelijke signatuur maar met een emmertje, een weergave van zijn initialen MR, om anoniem te blijven.

De originele prenten zijn door de tekenaar aan het NIOD geschonken, waar ze online te zien zijn via [deze link](#)³.

Dit document geeft informatie over de tekenaar, Marits Rietdijk. De betekenis en een aantal details van de prenten worden verduidelijkt door informatie over de NSB en de drie personen die op de prenten voorkomen, de NSB'ers Anton Mussert en Max Blokzijl en *Reichskommissar* Arthur Seyss-Inquart. Tenslotte worden de tien prenten getoond en kort toegelicht.

Marits Rietdijk

Marits Rietdijk werd op 25 april 1920 als Marinus Rietdijk geboren in Den Haag, waar zijn ouders op Van der Helststraat 97 woonden. Het gezin verhuisde op 29 april 1930 naar Molenlaan 17 in Rijswijk⁴. Na zijn huwelijk met Jacoba Droppert leefde Rietdijk in Waldeck Pyrmontlaan 52 tot zijn dood in 2008².

Marits begon al op vijftienjarige leeftijd als illustrator te werken in het bedrijf van zijn vader, Illustratia in Den Haag. Tijdens de bezetting hielp hij het verzet met vervalsingen van identiteitsbewijzen⁵. Deze werden

¹ H. Mulder, *Een groote laars, een plumpe voet*, uitgeverij Elsevier, 1985. De voor de omslag bedoelde prent, zie pagina 1, is in dit boek opgenomen, net als drie andere prenten.

² Persoonlijke communicatie Hennie de Man, schoonzoon van Marits Rietdijk

³ Op de site van het NIOD is een elfde prent opgenomen, zie [deze link](#). Deze heeft echter een ander onderwerp (Hitler) en is niet met het emmertje gesigneerd, dus maakt waarschijnlijk geen deel uit van deze serie.

⁴ <https://haagsgemeentearchief.nl/>

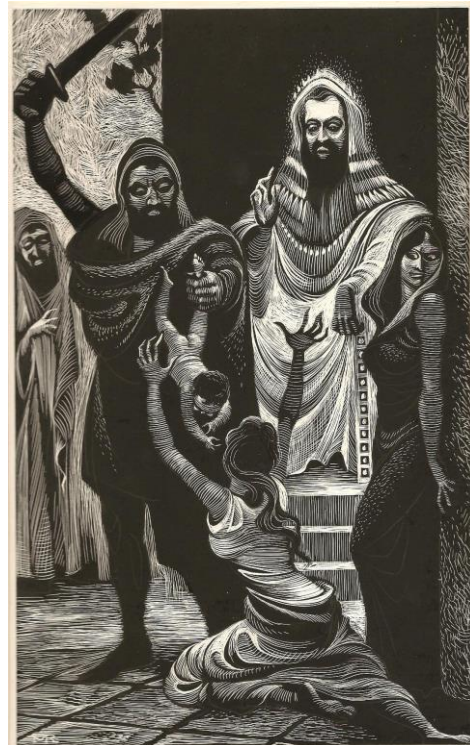
⁵ Mulder, *Een groote laars, een plumpe voet*; persoonlijke communicatie Hennie de Man

door zijn broer en schoonzus, de Rijswijkse verzetsmensen Aad en Kien Rietdijk, afgeleverd binnen het verzet.

Vanaf 1946 werkte Marits Rietdijk freelance als cartoonist, illustrator en kunstschilder. Hij gebruikte de weinig toegepaste techniek Scraperboard^{2,6}. Hij maakte illustraties voor boeken, waarvan *De mooiste verhalen uit 1001 nacht* en *De Bijbel in 't kort* voorbeelden zijn. Daarnaast creëerde hij verscheidene stripfiguren, die vaak in verband stonden met auto's of motoren. Enkele namen van zijn creaties zijn Peter Mijleneter en Baron Gas ter Planck. De strips verschenen in tijdschriften als *Motor* en *De Kampioen*⁷. Rietdijk werkte veel samen met de bekende illustrator Eppo Doeve⁸.

Illustratie *De mooiste verhalen uit 1001 nacht*

Illustratie *De Bijbel in 't kort*

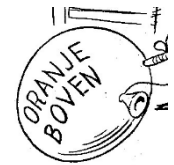
⁶ https://nl.wikipedia.org/wiki/Cornelis_Labots#Toelichting_scraperboard,
<https://en.wikipedia.org/wiki/Scratchboard>

⁷ <https://fredgonn.wordpress.com/2008/07/02/marits-rietdijk/>

⁸ https://nl.wikipedia.org/wiki/Eppo_Doeve

De Nationaal-Socialistische Beweging

De Nationaal-Socialistische Beweging (NSB), een politieke partij op fascistische grondslag, werd in 1931 opgericht door Anton Mussert en Kees van Geelkerken⁹. De benaming “Beweging” werd gekozen in plaats van “Partij” om zich af te zetten tegen de bestaande politieke orde¹⁰. Het bestuur van de NSB bestond uit één persoon: Anton Mussert die de titel Algemeen Leider kreeg¹¹. De NSB sympathiseerde vanaf de oprichting met de Duitse nazi's, maar was sterk nationalistisch. Ze was, ook toen de oorlog uitbrak en Nederland bezet werd, tegen een Duitse inlijving van Nederland. Nederland en Vlaanderen moesten samen een sterk zelfstandig land worden in de

Nieuwe Orde in Europa die de fascistische voor ogen stond. De nationalistische insteek werd onder anderen tot uiting gebracht door het gebruik van de Princevlag^{12,13}, de voormalige Nederlandse vlag uit de tijd van de Tachtigjarige Oorlog, met een oranje baan boven: oranje – blanje – bleu. De zwart-geüniformeerde militanten in de beweging organiseerden zich in de Weerbaarheidsafdeling (WA). De Landwacht,

die in 1943 door de bezetter werd opgericht, bestond voornamelijk uit NSB'ers. Deze groepering was vooral bedoeld om NSB-burgers te beschermen tegen gewelddadige acties van andersdenkenden. De NSB-groet was “Hou zee!”, met gestrekte rechterarm.

Voor de oorlog was de NSB het succesvolst bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten in 1934, toen zij bijna 8% van de stemmen haalde. Bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1937 haalde zij nog ruim 4% van de stemmen, bij de Provinciale-Statenverkiezingen van 1939 iets minder dan 4%¹⁴. In mei 1940 bestonden de NSB-fracties in de Eerste Kamer en in de Tweede Kamer elk uit

vier leden. Het ledenaantal van de NSB daalde van ruim 50.000 in 1936 tot 33.000 in maart 1940, maar steeg tijdens de bezetting tot meer dan 100.000. In de jaren dertig organiseerde de NSB grote manifestaties voor haar leden, aanvankelijk in Utrecht, tussen 1935 en 1940 in Luntenen¹⁵, in 1941 in Amsterdam, in 1942 in Utrecht.

Ook in Rijswijk deed de NSB van zich horen. In 1934 had de NSB ongeveer 250 leden in Rijswijk en behaalde zij 13% van de stemmen bij de Provinciale-Statenverkiezingen¹⁶, tegen bijna 8% landelijk. Aanhangers van de beweging colporteerden met het partijblad *Volk en Vaderland* op de hoek van de Haagweg en de Broekslootkade, waarbij ze herhaaldelijk werden lastiggevallen door socialisten.

⁹ B. van der Boom, *Kees van Geelkerken, de rechterhand van Mussert*, Veen Uitgevers, 1990

¹⁰ L. Dragstra, *Oorlogslichting*, uitgave Eerste Kamer der Staten-Generaal, 2020

¹¹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Nationaal-Socialistische_Beweging

¹² R. van Heijningen, *de Muur van Mussert*, uitgeverij Boom, 2015

¹³ <https://historiek.net/prinsenvlag-nsb-smetten-vrij/37267/>

¹⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Nationaal-Socialistische_Beweging

¹⁵ Van Heijningen, *de Muur van Mussert*

¹⁶ M.J. van den Berge, J. van Wijk van Brievingh-Hesselink, *Om nooit te vergeten*, Historische Vereniging Rijswijk, 1991

Op de hoek van de Haagweg en de Broekslootkade colporteren NSB'ers met het partijblad Volk en Vaderland.

Anton Mussert

Anton Adriaan Mussert (Werkendam, 11 mei 1894 – Den Haag, 7 mei 1946)¹⁷ werd bij de oprichting van de NSB haar “Algemeen Leider” en is dat gebleven tot de Duitse capitulatie in 1945. Mussert studeerde Wegen en Waterbouwkunde (Civiele Techniek) aan de Technische Hogeschool in Delft (1912 – 1918) en woonde tussen september 1917 en september 1918

in Rijswijk, Heerenweg (nu Herenstraat) 23¹⁸. In de Eerste Wereldoorlog was hij enige tijd korporaal, maar werd vanwege een nierziekte afgekeurd. Tijdens zijn ziekte werd hij verpleegd door zijn achttien jaar oudere tante Maria Witlam, een zus van zijn moeder, met wie hij in 1917 in het huwelijk trad, nadat koningin Wilhelmina daarvoor dispensatie had verleend.

Op 10 mei 1940, bij de Duitse inval, werden enkele duizenden NSB'ers en Duitsers uit voorzorg gearresteerd. Mussert wist hieraan te ontkomen, omdat hij al een paar weken niet meer thuis

sliep. In de vroege ochtend van 10 mei vertrok hij naar een “eenvoudig huis”, waar hij de vijf oorlogsdagen doorbracht. Hij schreef later: “Ik heb dus de eer te zijn Nederlands eerste onderduiker.”¹⁹ In het land ontstond echter het gerucht dat hij ondergedoken was geweest in een hooiberg²⁰.

Hoewel Mussert door de Duitsers als leider van Nederland erkend werd is zijn invloed op de ontwikkelingen tijdens de bezetting beperkt gebleven. Na de bevrijding werd hij gearresteerd op 7 mei 1945 in het Groen van Prinstererhuis aan de Korte Vijverberg in Den Haag. Tijdens zijn proces verbleef hij in de cellenbarakken van de Scheveningse gevangenis, het voormalige Oranjehotel.

¹⁷ https://nl.wikipedia.org/wiki/Anton_Mussert

¹⁸ E.J. Rollema, *Rijswijk adresboek 1918*, Zoetermeer, 2020

¹⁹ A. Mussert, *Nagelaten bekentenissen*, uitgeverij Van Tilt, 2005

²⁰ <https://historiek.net/nsb-nationaal-socialistische-beweging-tweede-wereldoorlog/129548/>

Hij werd op 12 december 1945 ter dood veroordeeld wegens “het bevorderen dat een aanslag wordt gepleegd om het Rijk onder vreemde heerschappij te brengen, plannen voorhanden te hebben ter voorbereiding van een aanslag op de grondwettige regering en hulpverlening aan de vijand”²¹ en werd op 7 mei 1946 geëxecuteerd op de Waalsdorpervlakte.

Mussert komt voor op de omslag en op zeven van de tien prenten.

Max Blokzijl

Marius Hugh Louis Wilhelm (Max) Blokzijl (Leeuwarden, 20 december 1884 – Den Haag, 16 maart 1946)²² was een journalist. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij gemobiliseerd; ervoor en erna werkte hij als correspondent in Berlijn. Daar werd hij in de loop van de dertiger jaren aanhanger

van het nationaal-socialisme. Aanvankelijk publiceerde hij anoniem over zijn politieke ideeën en kwam hij ook niet uit voor zijn lidmaatschap van de NSB. Tijdens de bezetting werkte Blokzijl aan de nazificering van de Nederlandse pers en begon hij series gesproken columns op de radio onder de titels *Ik was er zelf bij* en *Brandende kwesties*. Hierin droeg hij zijn nazistische ideeën en zijn enthousiasme voor de Nieuwe Orde van de nazi's en fascistten met overtuiging uit. Blokzijl werd de invloedrijkste NSB-propagandist. Hij was vooral een fel tegenstander van het communisme, dat hij als een bedreiging voor Europa zag, en riep in zijn radioprogramma's Nederlanders op zich aan te sluiten bij de nazi's en geen verzet te plegen.

Ook publiceerde hij diverse politieke manifesten. Eén daarvan draagt de titel *Voor het te laat is....!*. In dit manifest beargumenteert Blokzijl in 1942 dat het “vijf minuten voor twaalf” is en de tijd tikt: de vijand staat voor de deur en er moet gestreden worden voor de Nieuwe Orde in Nederland en Europa.

Na de bevrijding werd Blokzijl gearresteerd en in Scheveningen gevangengehouden tijdens zijn proces. De aanklacht was “dat hij tussen Mei 1940 en Mei 1945 opzettelijk, terwijl Nederland in oorlog was met Duitsland, in het door den vijand bezette Nederlandsche gebied in het openbaar (voor een zeer groot gedeelte per radio) veelvuldig propaganda heeft gevoerd gericht op het breken van het geestelijke verzet van het Nederlandsche volk tegen den vijand, en ontrouw worden van dat volk aan zijn regeering en de gemeenschappelijke geallieerde zaak”²³. Als bewijs tegen hem werden dertien citaten uit *Ik was er zelf bij* en *Brandende kwesties* gebruikt. Een van die citaten luidt “Intussen is het niet zo, dat men in Nederland wat de overgrote meerderheid van het volk aangaat hoopt op een zgn.

²¹ Bijzonder Gerechtshof 's Gravenhage, 12 december 1945, NOR 1946

²² https://nl.wikipedia.org/wiki/Max_Blokzijl

²³ Bijzonder Gerechtshof 's-Gravenhage, 25 september 1945, NOR 1945

overwinning van Engeland en Amerika. Daarop hoopt alleen nog maar een kleine groep onruststokers, die door misdadige ophitsers wordt aangevoerd [...]”²⁴.

Hij werd op 25 september 1945 ter dood veroordeeld. Dit vonnis werd in cassatie bevestigd op 5 december 1945 en werd op 16 maart 1946 voltrokken op de Waalsdorpervlakte.

Blokzijl komt voor op twee van de tien prenten.

Arthur Seyss-Inquart

Arthur Seyss-Inquart, geboren als Artur Zajtich (Stannern, destijds Oostenrijk-Hongarije, nu Tsjechië, 22 juli 1892 – Neurenberg, 16 oktober 1946)²⁵, was Oostenrijker. Hij studeerde in 1917 als jurist af in Wenen. Hij werkte in de jaren twintig en dertig als advocaat en sloot zich aan bij nazi-groeperingen. Zijn politieke loopbaan begon in

1934. In 1938 speelde hij als Oostenrijks Minister van Binnenlandse Zaken een belangrijke rol bij de *Anschluss* van Oostenrijk bij Nazi-Duitsland. Na de Duitse inval in Nederland werd hij *Reichskommissar*²⁶, zeer tot ongenoegen van Mussert, die hierin niet gekend was. De verhouding tussen Seyss-Inquart en Mussert is altijd stroef gebleven²⁷. Seyss-Inquart woonde en werkte aanvankelijk in een als boerderij gecamoufleerde bunker bij Clingendael. Meerdere geksheerende bijnamen waren voor hem in omloop: “Zes-en-een-kwart” vanwege zijn achternaam en “Seyss Hinkelpink”, “Seyss Hinkwat” en “Judas Mankabenus” omdat hij mank liep na een bergongeluk²⁸. De cartoonist R. Hofer publiceerde op 11 september 1940 in *Bataviaasch Nederland* een prent van de Rijswijkse komiek Buziau die Seyss-Inquart verbeeldt middels een veel te grote pet, waarbij hij zegt “Hij past ons niet.”²⁹.

Seyss-Inquart trad Nederland in het begin met “uitgestoken hand” tegemoet, maar verhardde al binnen een jaar. Hij werd verantwoordelijk voor de deportatie van meer dan 100.000 Joden uit Nederland. In september 1944, toen de geallieerden oprukten naar Nederland, riep Seyss-Inquart de uitzonderingstoestand uit, waardoor het bezette Nederland helemaal rechteloos werd. Als represaille voor de spoorwegstaking in 1944 en 1945 verbood hij de binnenvaart, hetgeen een grote rol speelde in de Hongerwinter.

Na de Duitse capitulatie wist Seyss-Inquart op 4 mei 1945 te ontsnappen naar Hamburg, waar hij op 8 mei werd gearresteerd. Hij was een van de 24 mannen die op verdenking van oorlogsmisdaden in Neurenberg terechtstonden voor het Internationale Militaire Gerechtshof. De drie aanklachten tegen Seyss-Inquart betroffen zijn rol bij de *Anschluss* en bij het ontketenen van een agressieoorlog en het opdracht geven tot oorlogsmisdaden. Op 1 oktober 1946 werd hij ter

²⁴ A.H. Paape, *Het proces Blokzijl*, uitgave Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, 1989

²⁵ https://nl.wikipedia.org/wiki/Arthur_Seyss-Inquart

²⁶ De *Reichskommissar* was de hoogste Duitse ambtenaar in bezet gebied

²⁷ A. Mussert, *Nagelaten bekentenissen*

²⁸ <https://historiek.net/arthur-seyss-inquart-1892-1946/66184/>

²⁹ H. Mulder, *Een groote laars, een plompe voet*

dood veroordeeld wegens oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid. Hij werd op 16 oktober opgehangen in Neurenberg.

Seyss-Inquart komt voor op twee van de tien prenten.

De tien spotprenten

Het is nog feest voor Mussert en Seyss-Inquart

Wellicht heeft deze prent betrekking op de geboorte van prinses Margriet op 19 januari 1943 in Canada. Mussert en Seyss-Inquart gaan naar een verkleedpartij. Mussert gaat als jongetje met zijn tante, zijn vrouw. Seyss-Inquart, die zich als vrouw verkleedt, zingt een Oranjegezind prinsenliedje dat in de tijd van de Franse bezetting (rond 1796) gebruikt werd. In dit liedje wordt gejuicht met de term “Hoezee!”³⁰, die hier gerelateerd wordt aan de NSB-groet “Hou zee!”. Het “Oranje boven” verwijst naar de Princevlag (oranje – blanje – bleu) die de NSB gebruikte.

³⁰ <https:// groningenanus.wordpress.com/2013/10/06/een-prinsenliedje-gereconstrueerd/>

Mussert in een Duits uniform

Mussert hield op 10 juni 1944, vier dagen na de invasie in Normandië, een rede in het Amsterdamse Concertgebouw waarin hij zei dat hij het uniform van vrijwillige soldaat in de Duitse Wehrmacht had gekregen: "Dit uniform zal ik aantrekken zodra de invasie hier komt". Deze prent is opgenomen in het boek *Een groote laars, een plumpe voet*³¹, over spotprenten uit de Tweede Wereldoorlog, en werd op 2 mei 1985 afgebeeld bij een recensie van dat boek in Het Parool.

³¹ Mulder, *Een groote laars, een plumpe voet*

De NSB blijft vasthouden aan de Duitsers

Ook deze prent heeft betrekking op het naderende einde van de oorlog. De Duitsers, zie ook de SS-helm, worden aan alle kanten belaagd door de geallieerden, maar steken hun kop in het zand en blijven doorvechten. De ezel van de NSB klampt zich nog wanhopig aan de Duitsers vast, uitroepend “Deutschland, Deutschland, U bent alles!!”, afgeleid van het eerste couplet van het toenmalige Duitse volkslied: *Deutschland, Deutschland über alles*³². “Oranje boven” refereert opnieuw aan de Princevlag.

³² https://nl.wikipedia.org/wiki/Das_Lied_der_Deutschen. Nu is het derde couplet van dit lied het Duitse volkslied.

Mussert, Blokzijl en Seyss-Inquart op de vlucht

Deze prent toont de drie mannen die zich uit de voeten maken voor de naderende geallieerden, weergegeven door de Britse en Amerikaanse kogels. Mussert verschuilt zich, zoals in 1940, in een hooiberg en roept naar Blokzijl dat het nu echt bijna twaalf uur is. *Brandende kwesties* was de titel van een van de radioprogramma's van Blokzijl. Seyss-Inquart probeert de spijkers op de weg, pogingen om hun vlucht te dwarsbomen, weg te vegen. Deze prent is opgenomen in het boek *Een groote laars, een plompe voet*. Ook Marten Toonder maakte in september 1944 een spotprent van Mussert, die weer met een scheef oog naar een hooiberg kijkt³³.

³³ Mulder, *Een groote laars, een plompe voet*

12 uur voor Max Blokzijl

Ook deze prent refereert aan Blokzijl's uitspraak dat het vijf minuten voor twaalf was in de strijd tegen het communisme en voor de Nieuwe Orde. Het is nu 12 uur en de klap wordt uitgedeeld door de geallieerden. Blokzijl heeft een radiomicrofoon in zijn hand. *Ik was er zelf bij* was de titel van een van zijn programma's.

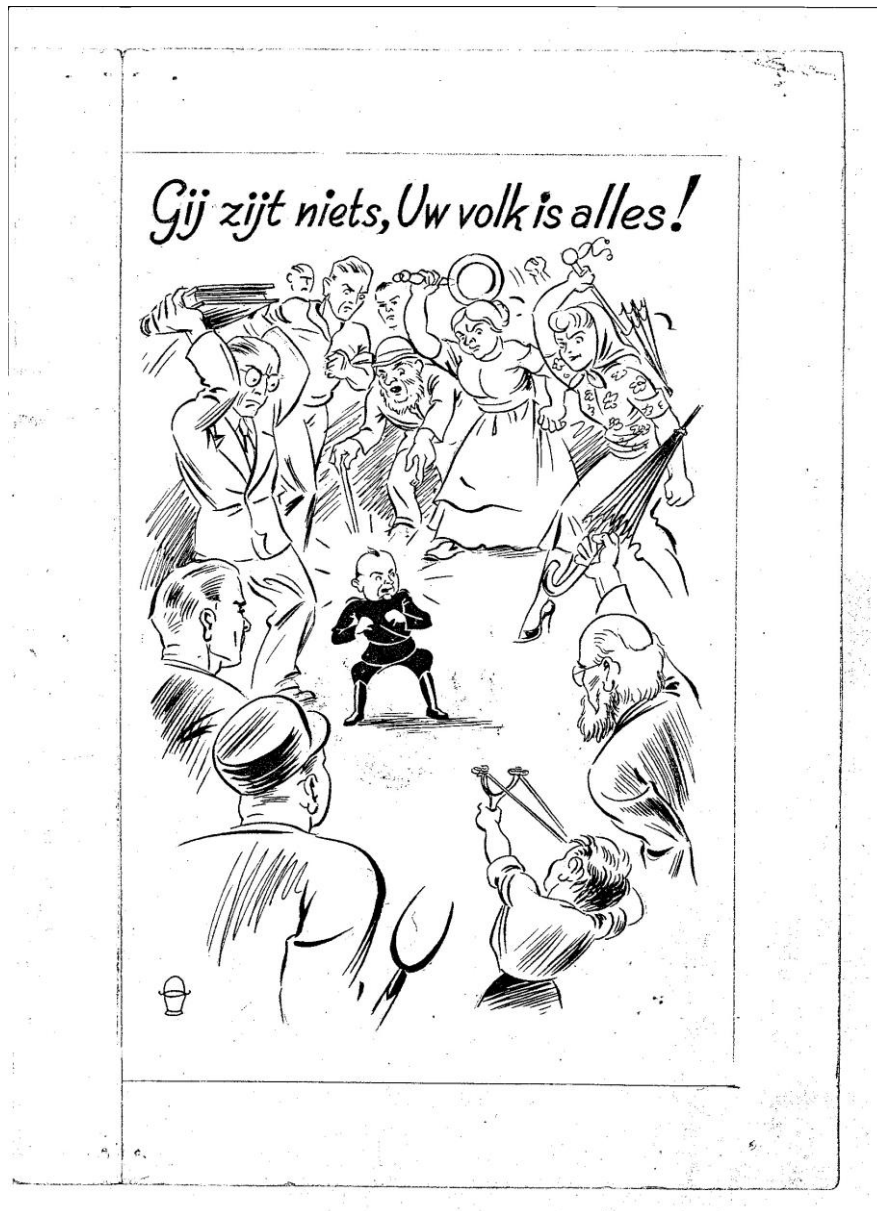
Wapenfeiten van de Landwacht

De Landwacht was geen NSB-organisatie, maar werd wel door veel NSB'ers bemand. De prent beeldt uit dat zij wel wisten op te treden tegen "kleine" burgers die Duitsgezinden lastigvielen, maar niets durfden in te brengen tegen de geallieerden, te herkennen aan de helm.

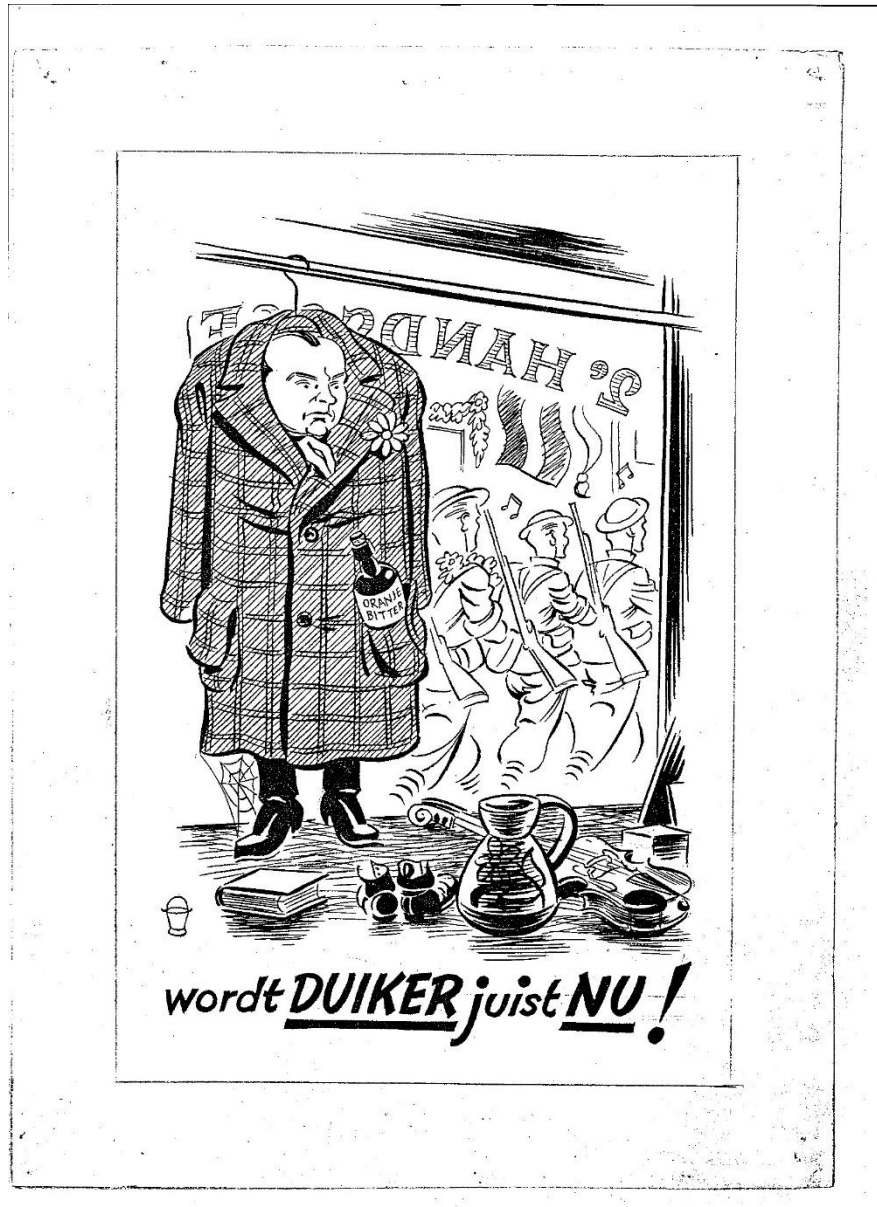
Mussert belaagd door het volk

“Gij zijt niets, Uw volk is alles!” was een leus van de nazi’s om uit te drukken dat iedereen zich in dienst van het volk, het nazisysteem, moest stellen. Na de overwinning van de geallieerden is het aan Mussert, tot bijna “niets” gereduceerd, om te ondervinden dat het volk alles is. Verschillende bevolkingsgroepen zijn herkenbaar.

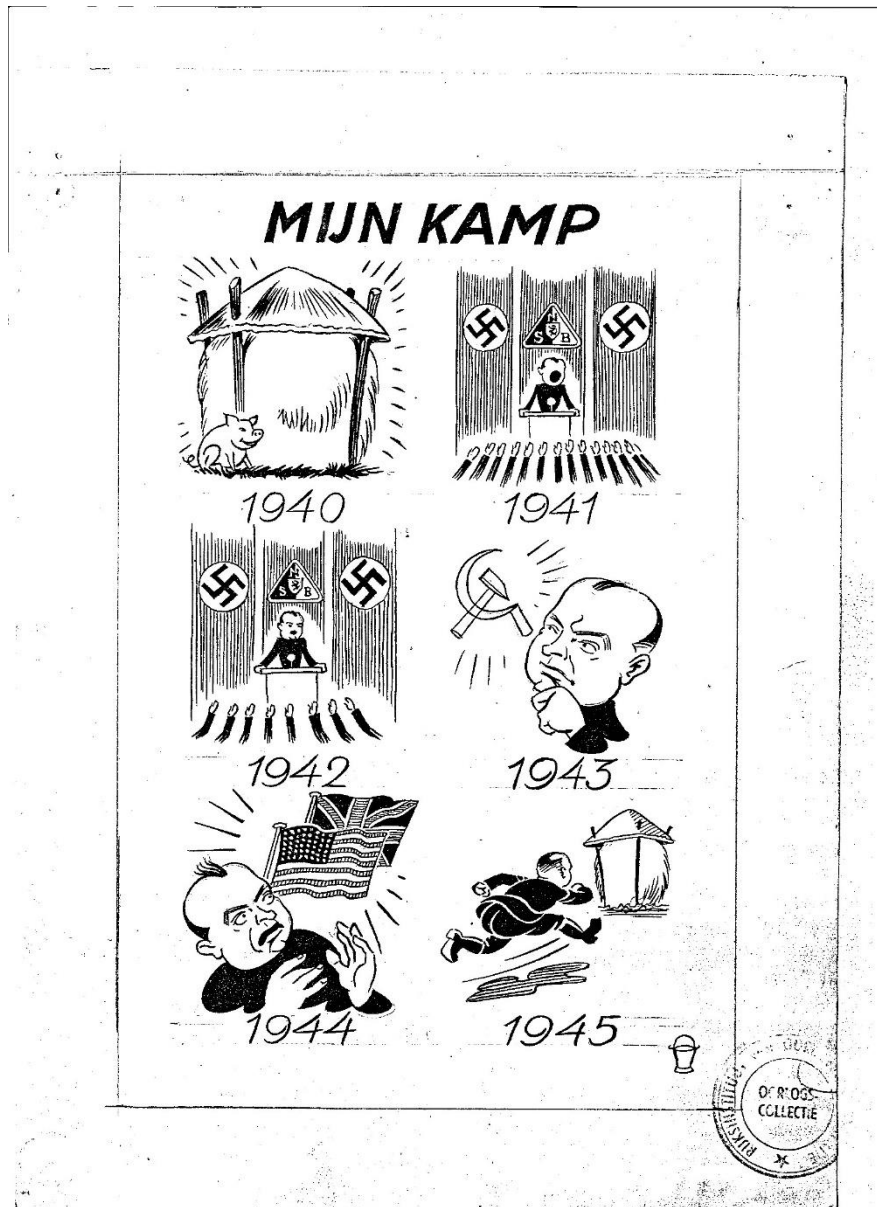
Mussert moet opnieuw onderduiken

Na de capitulatie van de bezetter lopen geallieerde soldaten door de straten en hangt de Nederlandse vlag uit. Het is dan niet meer veilig voor Mussert, die wordt aangeraden om onder te duiken. De tweede-handswinkel hangt vol afgedankte, overbodige spullen, waar Mussert dus ook bij hoort, en eigenlijk al een tijdje, gezien het spinnenweb. De fles Oranjabitter drukt uit hoe bitter het is voor Mussert dat Oranje weer terug is. De viool is wellicht de spreekwoordelijke tweede viool die Mussert steeds gespeeld heeft.

Mussert in de jaren van de bezetting

Deze prent toont Mussert in de jaren van de bezetting, de kamp (strijd) die hij moest leveren. Het woord “kamp” verwijst naar het boek *Mein Kampf* van Adolf Hitler (1925). In 1940 moest Mussert aanvankelijk onderduiken, volgens de geruchten in een hooiberg. In 1941 had hij een grote mond op een druk bezochte NSB-bijeenkomst, in 1942 zijn zijn mond en de opkomst van NSB'ers al beduidend kleiner. In 1943 neemt de druk toe vanuit het oosten, na de omwenteling bij Stalingrad, in 1944 ook vanuit het westen, na de invasie in Normandië. In 1945 is het afgelopen voor de nazi's en de NSB en zou Mussert weer moeten onderduiken.

Mussert voorziet zijn dood

Mussert is twee dagen na de Duitse capitulatie gearresteerd en moest daarna zijn proces ondergaan, waarbij de doodstraf een realistische uitkomst was. In deze prent richt Mussert zich met angstzweet tot drie omgekomen NSB'ers: Peter Ton³⁴, Hendrik Koot³⁵ en generaal Hendrik Seyffardt³⁶. De term "ondergronds", die gebruikt werd voor de illegaliteit, het verzet, wordt nu letterlijk genomen. Deze prent is opgenomen in het boek *Een groote laars, een plumpe voet*³⁷.

³⁴ De eerste persoon die als NSB'er om het leven kwam, zie https://nl.wikipedia.org/wiki/Peter_Ton

³⁵ Zijn dood was aanleiding voor de razzia's van februari 1941 in Amsterdam, zie https://nl.wikipedia.org/wiki/Hendrik_Koot

³⁶ Minister van Oorlog in het NSB-schaduwkabinet van februari 1943. Zijn dood was aanleiding voor Duitse represailles, zie https://nl.wikipedia.org/wiki/Hendrik_Seyffardt

³⁷ Mulder, *Een groote laars, een plumpe voet*